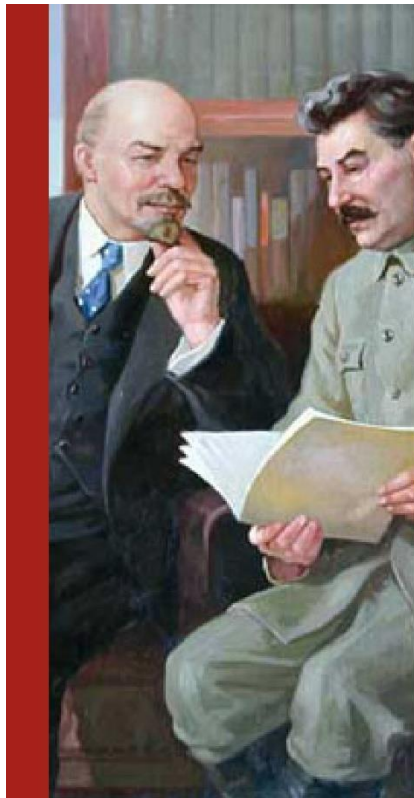

Bijlage bij het hoorcollege *Lenin en Stalin*

LENIN EN STALIN

EEN HOORCOLLEGE
OVER DE LEIDERS
VAN REVOLUTIONAIR
RUSLAND

door Maarten van Rossem

Inhoudsopgave

[Maarten van Rossem](#)

[H1. Een zonderling experiment](#)

[H2. Lenins revolutie](#)

[H3. De revolutie ontspoot](#)

[H4. De revolutie wordt geconsolideerd](#)

[H5. Stalin, een bureaucratische bankrover](#)

[H6. De tweede revolutie](#)

[H7. De grote beproeving](#)

[H8. Op weg naar het einde](#)

[Aanbevolen literatuur](#)

[Colofon](#)

Maarten van Rossem

Maarten van Rossem is historicus en emeritus hoogleraar aan de Universiteit Utrecht. Hij is gespecialiseerd in de geschiedenis en politiek van de Verenigde Staten. Als Amerika-deskundige treedt hij regelmatig op in allerlei televisie-uitzendingen en houdt hij regelmatig lezingen over uiteenlopende onderwerpen. Hij heeft diverse publicaties voor een breed publiek op zijn naam staan, waaronder *Heeft geschiedenis nut?*, *De Wereld volgens Maarten van Rossem* en *Waarom de stoommachine geen Chinese uitvinding is*.

In zijn tijdschrift *Maarten!* presenteert hij de toestand in de wereld en relateert hij de in zijn ogen hysterische berichtgeving rondom het nieuws: zowel op wereld- als lokaal niveau. Met zijn onderkoelde humor en verrassende feitenkennis analyseert én fileert hij de historische en huidige (politieke) gebeurtenissen.

Bij Home Academy zijn van hem de volgende hoorcolleges verschenen: *Amerika, Hitler, Koude Oorlog, Geschiedenis in het groot, Eerste Wereldoorlog, Tweede Wereldoorlog, de Atoombom, Lenin en Stalin, Populisme, Kapitalisme, Industriële revolutie, WO1 en Europa, De Amerikaanse presidentsverkiezingen* en *Kunnen we leren van het verleden?*

Synopsis van het hoorcollege *Lenin en Stalin*

H1. Een zonderling experiment

De Sovjet-Unie was het grootste en invloedrijkste politieke experiment van de vorige eeuw. Bij het communistische regime in China waren meer mensen betrokken, maar dat zou zonder de revolutionaire gebeurtenissen in Rusland nooit van de grond zijn gekomen. Lenin en zijn mederevolutionairen meenden op ideologische gronden dat de verwarring in Rusland in 1917 een unieke kans bood een waarlijk moderne, en rechtvaardige samenleving te organiseren. Die poging was zeer inspirerend en leidde daarom tot tal van andere "leninistische" experimenten. Anderzijds kan het fascisme deels beschouwd worden als een antireactie op de revolutie in Rusland. Het leninisme kunnen we beschouwen als een ideologie die bestond uit een combinatie van opvattingen over de Franse Revolutie, de analyse van de kapitalistische dynamiek die Marx had gemaakt en elementen uit de Russische oppositionele traditie. Het experiment is mislukt, de Sovjet-Unie is tussen 1989 en 1991 onverwacht en in verrassend hoog tempo geïmplodeerd en van het wereldtoneel verdwenen. De vraag is natuurlijk waarom het na zo'n driekwart eeuw toch is misgegaan. Kwam dat door de ideologie? Is de waarlijk rechtvaardige en democratische samenleving een waanidee dat onveranderlijk tot narigheid leidt? Of lag het aan de Russische omstandigheden, was Rusland sociaaleconomisch te achterlijk om revolutionair hervormd te worden tot een paradijs op aarde? Zou het experiment wel zijn geslaagd als het in Duitsland was ondernomen, op dat moment de modernste industriestaat van Europa? Weer een andere hypothese is dat de mislukking uiteindelijk de schuld is van van de dominante leiders van het experiment, Lenin en Stalin.

Waren dat geen gevaarlijke fanatici, ware gelovigen, gewelddadige geestendrijvers waarmee onmogelijk een menswaardige samenleving viel te bouwen? Een invloedrijke variant van deze redenering stelt dat Lenin een echte, idealistische revolutionaire leider was, maar dat de paranoïde Stalin de revolutionaire zaak heeft verraden nadat hij zich had opgeworpen als Lenins erfgenaam, terwijl Lenin juist tegen Stalin had gewaarschuwd. Zou de revolutie dus heel anders zijn verlopen als Lenin 75 was geworden? Of was er juist een duidelijke continuïteit tussen Lenin en Stalin? Dat Lenins "voorhoedepartij" een onmisbare rol heeft gespeeld in het aanvankelijke succes van de revolutie is niet voor twijfel vatbaar. Zou die partij zonder Lenins revolutionaire wil echter ook een revolutie hebben georganiseerd, bijvoorbeeld onder leiding van Trotski? Tenslotte rest de vraag of we het hele even wonderlijke als tragische experiment wel kunnen bespreken aan de hand van de twee belangrijkste leiders, Lenin en Stalin. Dat leidt weliswaar tot een zekere versimpeling, maar lijkt mij toch gerechtvaardigd gezien hun absolute leiderschap binnen het systeem van partij en staat.

H2. Lenins revolutie

Vladimir Iljits Uljanov, die zich later Lenin zou noemen, werd op 10 april 1870 geboren in Simbirsk, een kleine, slaperige stad aan de Wolga. Zijn ouders behoorden tot de ontwikkelde, ambitieuze middenklasse, die hoopte op een verlicht en modern Rusland. De kleine Vladimir Iljits was een dominant en lastig jongetje, dat niet altijd aardig was. Hij had last van woedeaanvallen en werd in later jaren geteisterd door stressverschijnselen. In 1887 werd zijn oudere broer veroordeeld en opgehangen vanwege betrokkenheid bij een mislukte aanslag op de tsaar. De invloed van deze ellendige gebeurtenis op de jongere broer moet enorm zijn geweest. Op het gymnasium was de jonge Uljanov een zeer begaafde leerling, met een grote liefde voor de klassieke talen. Als student raakte hij al snel betrokken bij oppositionele activiteiten en hartstochtelijk geïnteresseerd in het marxisme dat in de jaren tachtig in Rusland in de mode was geraakt onder revolutionairen. Arrestatie kon niet uitblijven. In 1897 werd hij voor een paar jaar naar Siberië gestuurd. Daar werkte hij gewoon door, liet zijn verloofde overkomen en leidde al met al een verrassend aangenaam leventje. Hij

leefde in deze jaren al honderd procent voor de politiek en vertoonde daarbij alle karaktertrekken van de zeloof, bereid zijn grootste genoegens, zoals schaken, fietsen en Wagner, voor de goede zaak op te geven. Tegelijkertijd was hij een keurige 19e eeuwse burgerman die op zijn comfort was gesteld. Na Siberië vertrok hij naar het buitenland en dompelde zich onder in een nimmer aflatende factiestrijd. In 1902 formuleerde hij in 'Wat te Doen?' het concept van de Voorhoedepartij van gedisciplineerde beroepsrevolutionairen. Kort nadat Lenin in 1917 had verklaard dat zijn generatie de revolutie niet meer zou meemaken, desintegreerde het tsaristische regime vanwege algehele organisatorische incompetentie. Lenin bevond zich op dat moment in Zürich. Hij haastte zich met medewerking van de Duitse autoriteiten naar huis en kwam op 16 april in St. Petersburg aan. Onderweg had hij een radicaal programma opgesteld dat direct tot een revolutionaire machtsovername zou moeten leiden. Voorlopig waren hij en zijn medestanders echter niet meer dan een kleine, machteloze minderheid. Gelukkig voor Lenin deed de voorlopige regering er alles aan om dat te veranderen, in het bijzonder door de oorlog voort te zetten. Eind oktober greep Lenins Voorhoedepartij naar de macht, waarbij Trotski een centrale, organisatorische rol speelde. We kunnen die operatie het beste zien als een plaatselijke staatsgreep binnen een veel omvangrijker revolutionair proces. De meeste waarnemers dachten dat het een kansloze onderneming was. Achteraf gezien was het een rampzalige, ja idiote beslissing. Maar voor Lenin leek dit een unieke kans, waar hij een leven voor had gewerkt. Van twijfel was geen sprake, Lenin kende de weg en de waarheid. Eenmaal ondernomen moest de revolutie tot elke prijs worden verdedigd.

H3. de revolutie ontspoord

De Oktober-revolutie was aanvankelijk niet meer dan een staatsgreep in Sint-Petersburg en het was zeer de vraag of de revolutionairen er in zouden slagen hun macht te consolideren en over het gehele land uit te breiden. Dat is na jaren van gewelddadigheid en miljoenen doden tenslotte gelukt. Dat het zonder geweld niet zou gaan, werd al heel snel duidelijk. In december 1917 creëerde Lenin de CHEKA, een geheime politie die volledig ongecontroleerd zijn gang kon gaan en al doende die eerste jaren honderdduizenden mensen vermoordde. In alle belangrijke bestuurslichamen werden opposanten verwijderd of monddood gemaakt. Grote bedrijven werden genationaliseerd en aan het spontaan gegroeide arbeiderszelfbestuur werd zo snel mogelijk een einde gemaakt. Dat zelfs een dienstmeisje Rusland bekwaam zou kunnen besturen, zoals Lenin ooit had geschreven, werd in de roes van de macht direct vergeten. In het najaar van 1917 werden verkiezingen gehouden, die al beloofd waren voor Lenins beroepsrevolutionairen de macht hadden gegrepen. Lenins partij kreeg 25% van de stemmen, de Sociaal-Revolutionaire Partij kreeg 40%. Op de eerste dag dat de nieuwe volksvergadering in zitting bijeenkwam, werd zij op bevel van Lenin door gewapende matrozen naar huis gestuurd. Of Rusland overigens een nette parlementaire democratie was geworden als dat niet was gebeurd, valt zeer te betwijfelen. Na een moeizame interne discussie sloot het revolutionaire regime in maart 1918 in Brest-Litovsk een vernederende vrede met Duitsland, waarbij grote delen van West-Rusland verloren gingen. Lenin zat daar niet zo mee, omdat hij op korte termijn een revolutie in Duitsland verwachtte.

Zonder omvangrijke graanleveranties kon de stedelijke bevolking niet worden gevoed. De boeren hadden echter helemaal geen zin om hun graan te verkopen, omdat er met het geld waarmee zij werden betaald niets te koop was. Zodoende werd het noodzakelijk op het platteland op gewelddadige wijze graan te onteigenen. Lenin had geen moeite om de dictatuur van zijn partij en de systematische staatsterreur te rechtvaardigen: voor het paradijs moesten nu eenmaal offers gebracht worden. Twijfel kende hij niet en hij bombardeerde zijn medewerkers met wilde telegrammen: "Knoop ze op! Dat zal ze leren!" Vanaf 1918 ontstond een omvangrijke, chaotische burgeroorlog, waarin conservatieve Witte Legers tegen het Rode Leger vochten, Franse, Engelse, Amerikaanse en Japanse troepen intervenieerden en ondertussen ook nog eens militaire dreiging van hun tegenstanders, werd Lenin eens door criminelen overvallen en van zijn auto beroofd. In 1921 had de Russische economie nog 20% van de omvang van 1913.

H4. de revolutie wordt geconsolideerd

Het revolutionaire regime won de burgeroorlog omdat het Rode Leger beter georganiseerd was dan de strijdkrachten van de tegenstanders en omdat het opereerde vanuit het centrum van het land, waardoor het korte verbindinglijnen had. De Witten slaagden er niet in hun operaties te coördineren en hadden de neiging de oude bezitsverhoudingen zonder mededogen te herstellen, waardoor de boeren toch maar voor het Rode Leger kozen, al moesten ze ook daar niet veel van hebben. De boerenopstanden, waarbij honderdduizenden mensen betrokken waren, hadden een volkomen onsamenhangend karakter.

In de loop van 1920 was duidelijk dat de communisten de burgeroorlog hadden gewonnen. Nu kon Lenin zijn grote droom verwezenlijken: de export van de revolutie naar West-Europa, via Polen. Zonder een revolutie in West-Europa zou de Russische revolutie in het isolement ten onder gaan, dacht hij. De aanval op Polen werd echter een bittere mislukking. In 1919 had Lenin een internationale revolutionaire organisatie opgericht, de Comintern, die doormiddel van subsidies en advies de revolutie elders trachtte te bevorderen. Eind 1921 was de economie een totale ruïne, als er niets gebeurde was het afgelopen met het regime. Daarom lanceerde Lenin, tegen de zin van zijn revolutionaire kameraden, de Nieuwe Economische Politiek (NEP). Het draconische tientallen boerenopstanden gaande waren. Dit conflict, of beter deze reeks van conflicten, dat drie jaar duurde was een ramp voor het land. De gevechten kostten drie miljoen doden, terwijl door hongersnood en ziekte zeker zes miljoen mensen om het leven kwamen. Er was sprake van een escalatie van geweld en wreedheden van beide kanten. Nergens in het land was het veilig. Zelfs in Moskou waar hij en zijn medewerkers hun toevlucht hadden gezocht vanwege de "oorlogscommunisme" heette nu een vergissing en de marktwerking werd gedeeltelijk hersteld. Er volgde een rap herstel dat bijdroeg tot de consolidatie van het regime. Maar droeg de NEP bij aan de droom van de revolutie? Was dit wel de weg naar het socialisme?

Tenslotte zouden de communisten concluderen dat een tweede revolutie noodzakelijk was. De eerste revolutionaire fase werd passend en tragisch afgesloten met de opstand van de soldaten en matrozen van Kronstadt. Die waren ooit de meest enthousiaste supporters van de revolutie geweest maar keerden zich in maart 1921 tegen het regime. De opstand werd zonder pardon neergeslagen. De communisten hadden de antithese van hun oorspronkelijke bedoelingen gerealiseerd. Ondertussen was Lenin er slecht aan toe. Na een reeks van kleine hartaanvallen kreeg hij op 25 mei 1922 een omvangrijke hersenbloeding. Vanaf dat moment was hij de facto uitgeschakeld. Eind 1922 maakte hij een soort testament waarin hij waarschuwde voor de ambities van Stalin. Hij overleed op 21 januari 1924, de maker van de revolutie was niet meer. Stalin begon meteen met een ware Lenincultus door de gemummificeerde restanten van de grote leider onder te brengen in een aanvankelijk houten mausoleum. Lenin was zonder meer de belangrijkste revolutionair van de vorige eeuw.

Zonder hem was er geen revolutie geweest. Vrijwel alle belangrijke ideeën en besluiten waren zijn werk, van de creatie van de voorhoedepartij tot en met de NEP. Het betonskelet van het regime was in 1924 klaar. Lenin heeft nooit begrepen dat de moloch van een almachtige staat gestuurd door een almachtige partij uiteindelijk de grootste vijand van de revolutie zou zijn.

H5. Stalin, een bureaucratische bankrover

Als Lenin de architect van de Sovjet-Unie was, dan was Stalin de competente, maar paranoïde en gewelddadige uitvoerder van het project. Josef Vissarionovich Dzhughashvili, die zich vanaf 1912 Stalin noemde, werd geboren op 21 december 1879 in Gori, Georgië. Hij was de zoon van een alcoholische schoenmaker en een devote moeder en sprak zijn leven lang met een sterk Georgisch

accent. Hij kon goed leren en ging daarom naar het Grieks-orthodoxe seminarie in Tiflis. Die opleiding maakte hij niet af omdat hij al jong in revolutionair vaarwater raakte. Hij kreeg belangstelling voor het marxisme en werd een bewonderaar van Lenin, die hij in 1905 voor het eerst ontmoette.

Stalin was zowel een gelovige als een pragmaticus. Hij was een uitstekende organisator en de beste bankrover van de partij, die financieel deels afhankelijk was van deze criminele praktijken. Hij werd voor het eerst gearresteerd en naar Siberië gestuurd in 1902. Hij ontsnapte spoedig, maar bleef vanwege herhaalde arrestatie met Siberië pendelen. Toen de revolutie uitbrak in 1917 bevond hij zich ook in Siberië. Na Lenins aankomst in St.-Petersburg sloot hij zich aan bij Lenins radicale strategie en speelde een rol van betekenis in de Oktober-revolutie. Alle prominente leden van Lenins partij hadden weinig moeite met het gebruik van geweld voor de goede zaak, maar Stalin was wel uitzonderlijk gewelddadig. Bij graanrequisitie in dorpen in zuidelijk Rusland excelleerde hij in grootschalig, arbitrair gebruik van geweld, waarbij zijn terloopse minachting voor mensenlevens zelfs zijn partijgenoten verontrustte. Tegelijkertijd was hij besluitvaardig, energiek en effectief. In 1922 werd hij door Lenin, die zijn greep op de partij wilde versterken, voorgedragen als algemeen secretaris van de communistische partij. Dat was voor iemand van Stalins talenten een fantastische potentiële machtsbasis. Lenin kreeg al snel spijt van zijn besluit, zoals hiervoor al gesignaleerd, maar toen was het te laat. Na Lenins dood ontstond een jarenlange opvolgingsstrijd, die Stalin tenslotte zou winnen. Eerst dachten de prominenten dat Trotski hun gevaarlijkste concurrent was, dus keerden zij zich gezamenlijk tegen Trotski, die zo werd uitgeschakeld.

Vervolgens keerden Stalin en Bucharin zich tegen hun voormalige bondgenoten Zinoviev en Kamenev. Ook die dolven het onderspit. Daarna was onvermijdelijk dat Stalin ook afrekende met Bucharin. Al in 1926 had de partij besloten tot verdere "modernisering", wat betekende dat een geforceerd industrialisatieproces noodzakelijk was. Dat zou onvermijdelijk gefinancierd moeten worden door de boeren. Daartoe werden de graanprijzen verlaagd, zodat er minder graan door de boeren werd geleverd en in 1928 rantsoenering in de steden noodzakelijk werd.

H6. De tweede revolutie

In de tweede helft van de jaren twintig werd de vraag urgent hoe het nu verder moest met de Sovjet-Unie. De NEP had bijzonder gunstige gevolgen gehad, maar erg revolutionair was dit beleid niet. Met de NEP werd het lang wachten op een ware sociaaleconomische transformatie. Daar kwam nog bij dat de Sovjet-Unie, geheel tegen de verwachting in, alleen was gebleven als revolutionaire natie. Dat maakte haar ideologisch en strategisch kwetsbaar. Wilde de SU zich serieus kunnen verweren in een moderne oorlog dan was het dringend noodzakelijk een eigentijds productieapparaat te ontwikkelen.

Dat betekende een geforceerd industrialisatieproces. Niet alleen zou dat gefinancierd moeten worden, het maakte ook een snelle urbanisatie noodzakelijk. Zowel de financiering als de urbanisatie dwong het regime tot een beleid dat een volledige controle van het platteland zou realiseren, opdat het zelf kon bepalen wat er ging gebeuren met de agrarische productie. In 1928 ging het eerste Vijfjarenplan van start, het jaar daarna begon de collectivisering van de boerenstand. Die verzette zich daartegen en dat verzet werd met gewelddadige staatsterreur gebroken. Een hele levenswijze werd vernietigd. De gevolgen waren vreselijk.

In Oekraïne gingen zes miljoen mensen dood van de honger. De arbeiders in de nieuwe fabrieken gingen wellicht niet dood van de honger, wel leidden zij een uiterst armzalig bestaan. Zowel boeren als arbeiders kunnen we het beste beschouwen als nieuwe lijfeigenen. In Siberië begon de constructie van een omvangrijk systeem van kampen voor dwangarbeiders. De industrialisatie werd uitgevoerd met Amerikaanse en Duitse technologie, die werd betaald met graanexport. Aanvankelijk was het een chaos, maar na enige jaren kon worden gesproken van een beperkt succes, zij het dat

dat ten koste was gegaan van allen namens wie de revolutie indertijd was ondernomen. Stalin had zich ontwikkeld tot de Rode Tsaar, een meedogenloze, gevreesde alleenheerser. Nadat in 1934 zijn naaste medewerker Kirov was vermoord, was er sprake van een escalerend terreurregime. Vanaf 1936 werd gesproken van de Grote Terreur. Die was deels het product van Stalins wrede paranoia, maar ook van de aard van het revolutionaire bewind. Dat was vanaf het begin resoluut gewelddadig geweest, en was gevangen in achterdocht en angst. Wie ooit tegen het regime was geweest, werd beschouwd als een potentiële tegenstander. Vrijwel iedereen was verdacht: oude communisten, trotskisten, al hun familieleden, leden van vreemde nationaliteiten. Niemand was bij voorbaat onschuldig, of het zou Stalin moeten zijn. Het werd een enorme slachting, in twee jaar werden 750.000 mensen doodgeschoten, een omvangrijke operatie, waaraan het gehele regime medeschuldig was. Eind 1938 was het plotseling afgelopen. De Sovjet-Unie bleef echter een moordzuchtig gekkenhuis en voor alle inwoners een armetierige gevangenis. Zij beschikte nu echter wel over een modern productieapparaat. Stalin meende dat hij was geslaagd, maar zijn grootste beproeving moest nog komen.

H7. De grote beproeving

Stalin was altijd bezorgd over de veiligheid van de Sovjet-Unie. Waren immers nieuwe interventies als in 1918 niet zeer wel mogelijk als onderdeel van een kruistocht tegen het communisme? Begin jaren dertig maakte Stalin een kapitale fout door de sociaaldemocraten te beschouwen als gevaarlijker vijanden dan de fascistten. Of dat de overwinning van de nazi's in Duitsland mogelijk heeft gemaakt is de vraag, feit blijft dat het ongekeerd kortzichtig was. Toen duidelijk werd dat Engeland en Frankrijk niets voelden voor samenwerking met de Sovjet-Unie om de expansie van Duitsland in de late jaren dertig te stoppen, zocht Stalin toenadering tot nazi-Duitsland, in de hoop zo buiten een groot Europees conflict te blijven, of op zijn minst enige jaren tijd te winnen, voordat Hitler zich mogelijk toch tegen het revolutionaire Rusland zou keren. Zo kwam het Molotov-Ribbentrop Pact van eind augustus 1939 tot stand. Dat was een begrijpelijke manoeuvre, maar achteraf gezien had Stalin beter neutraal kunnen blijven. In 1939 en 1940 deden zich twee rampzalige gebeurtenissen voor die de positie van de SU ernstig verzwakten. Eind 1939 begon Stalin een oorlog tegen Finland teneinde Leningrad meer strategische ruimte te geven.

Dat werd aanvankelijk een pijnlijk echec voor het Rode leger, dat de grootste moeite had om het minieme Finse leger tot capitulatie te dwingen. In het voorjaar van 1940 behaalde de Duitse Wehrmacht, tot Stalins schrik en verbazing een razendsnelle overwinning op Frankrijk. Een Duitse aanval op de SU werd nu een concrete dreiging. Rond de jaarwisseling 1940-41 besloot Hitler inderdaad tot Barbarossa, de grote aanval op Rusland. Stalin was via allerlei informanten goed op de hoogte van de Duitse plannen, maar wilde merkwaardig genoeg niet geloven dat die ook daadwerkelijk zouden worden uitgevoerd. Zo was de SU op 22 juni 1941 toch verrast! Stalin kreeg door de aanval en de razendsnelle Duitse vorderingen een diepe inzinking. Het hele Politburo moest hem in zijn dacha tot de orde komen roepen. Het is een wonder dat de SU die eerste zes maanden heeft overleefd.

De Duitsers maakten miljoenen krijgsgevangenen en de Russische defensie was een chaos. De SU bleef met moeite op de been door haar geografische afmetingen, haar demografische superioriteit en haar barre winter. Het regime slaagde erin een groot deel van de industriële productie naar gebieden achter de Oeral te evacueren. Na de eerste euforische weken, waarin de Duitsers dachten al gewonnen te hebben, verliep hun opmars steeds moeizamer. Dat was het gevolg van de gebrekkige infrastructuur van de SU, maar ook van de enorme ruimte die het Duitse offensief moest verzekeren. Uiteindelijk liep Barbarossa dood in de buitenwijken van Moskou. Natuurlijk was Stalin de opperbevelhebber van het Rode Leger, dat kon nu eenmaal in de SU niet anders, maar het militaire brein van de Russische verdediging was Zhukov, die zelfs Stalin tegen durfde te spreken. Hij bouwde grote reserves op achter het centrale front en ging begin december 1941 over tot de

tegenaanval. De Duitsers werden honderden kilometers teruggedreven. De SU was in ieder geval voorlopig gered.

H8. Op weg naar het einde

In de loop van 1942 leverde de SU een fenomenale prestatie: haar militaire productie overtrof dat jaar ruimschoots de Duitse militaire productie, ondanks de enorme verliezen die in 1941 werden geleden. De SU bleek beter dan nazi-Duitsland in staat tot de totale mobilisatie van alle nationale hulpbronnen. Het grote Duitse zomeroffensief van 1942 leek aanvankelijk uiterst succesvol, maar liep uiteindelijk vast in de ruïnes van Stalingrad. Daar bouwde Zhukov opnieuw achter het front grote reserves op, die hij effectief gebruikte om het Duitse 6e leger in Stalingrad te omsingelen. Begin februari 1943 moesten de omsingelde Duitsers zich overgeven. De Wehrmacht had voor het eerst een werkelijk kapitale nederlaag geleden. Volgens vele deskundigen was dat het begin van het einde van de Duitse oorlogsmachine. In de zomer van 1943 werd het vrij beperkte Duitse offensief door de Russen al binnen enkele dagen in de knop gebroken.

Vanaf dat moment was het Rode Leger in het offensief totdat Berlijn viel in mei 1945. Door de overwinning in de Tweede Wereldoorlog was de SU een militaire supermacht geworden, die samen met de USA in de volgende decennia het wereldtoneel zou domineren. Merkwaardig genoeg was de SU tegelijkertijd door de oorlog zwaar aangeslagen en er is wel eens geschreven dat zij zich nimmer volledig heeft hersteld van het trauma van de oorlog. Stalin gebruikte de sterke militaire positie van de SU teneinde strategische veiligheid te verzekeren.

Daartoe werd het bezette Oost-Europa omgebouwd tot een cordon sanitaire tegen een mogelijke nieuwe aanval uit het westen. De Amerikanen zagen daarin nu juist een vorm van gevaarlijke agressie. Zo ontstond uit begrijpelijk onbegrip voor elkaars positie de Koude Oorlog, die aanleiding gaf tot een absurde wapenwedloop, die de SU zich eigenlijk niet kon permitteren. Stalins gezondheid ging in de jaren na de oorlog snel achteruit. De Stalincultus nam ondertussen absurde vormen aan. Iedereen was bang voor de wispelturige despoot.

Maar zoals dat gaat in een op paranoia gebouwd systeem, de despoot zelf was ook bang. Hij koos, bang vermoord te worden, elke avond op het laatste moment voor een ander slaapvertrek. In de late jaren veertig en de vroege jaren vijftig leek er een nieuwe grote zuivering aan te komen, maar zover is het niet gekomen. Stalin kreeg een hersenbloeding en overleed op 5 maart 1953. Zijn opvolgers hebben vrijwel allemaal geprobeerd de SU te hervormen door de revolutionaire staat te bevrijden van de loden last van het stalinistische systeem, maar het mocht niet baten. De ultieme hervormingspoging van Gorbatsjov heeft de SU niet overleefd. Het experiment is uitgedraaid op een reusachtige mislukking. De vraag is of die al impliciet was in de idiote ambitie om in het chaotische Rusland van 1917 een nieuw, menselijk paradijs te stichten.

Aanbevolen literatuur

Martin Malia, *The soviet tragedy. A history of socialism in Russia, 1917-1991*, New York 1996

Richard Overy, *The dictators. Hitler's Germany, Stalin's Russia*, Penguin Books 2005

Robert Service, *Lenin. A biography*, Pan Books 2002

Robert Service, *Stalin. A biography*, Harvard UP 2004

Simon Sebag Montefiore, *Stalin. The court of the red tsar*, Vintage Books 2005

Colofon

Home Academy geeft hoorcolleges uit voor thuis en onderweg. Direct te downloaden of onbeperkt te beluisteren in de Home Academy Club. Interessante onderwerpen, van geschiedenis tot natuurwetenschappen, voorgedragen door boeiende sprekers. Zo kan je kennis opdoen in de auto, in de trein, op de fiets of thuis op de bank. Download de Home Academy app voor het beluisteren van onze hoorcolleges op een mobiel of tablet.

Kijk verder op www.home-academy.nl

Uitgave Home Academy Publishers
Middelblok 81
2831 BK Gouderak
Tel: 0182 – 370001
E-mail: info@home-academy.nl

Opname	Sandro Ligtenberg (Utrecht, mei & juni 2010)
Stem Inleiding	F.C. van Nispen tot Sevenaer
Muziek Intro	Cok Verweij
Mastering	Frits de Bruijn
Vormgeving	Floor Plikaar

© Hoorcollege Copyright 2010 Home Academy Publishers B.V.
ISBN 978 90 8530 925 3
NUR 681, 77, 78

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaand schriftelijk toestemming van de uitgever.